

سیمای امیر علی شیرنوایی

در کتاب

«مکارم الاخلاق»

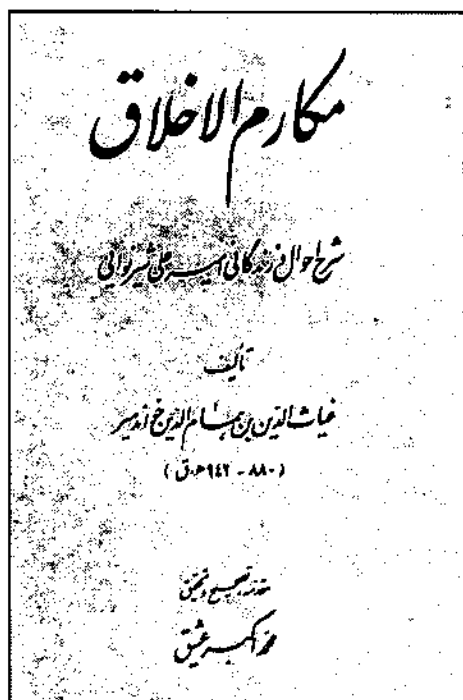
• مجتبی تیریزنیا

■ مکارم الاخلاق: شرح احوال و زندگانی
امیر علی شیرنوایی
■ غیاث الدین بن همادالدین خواندمیر
■ مقدمه و تصحیح و تحقیق: محمداکبر عشیق
■ ناشر: مرکز نشر میراث مکتوب، تهران چاپ
اول، ۱۳۷۸

«دفتر نشر میراث مکتوب» مؤسسه‌ای فرهنگی است که در راستای شناسایی و احیاء و تصحیح و نشر متون کهن و نسخه‌های خطی گنجینه‌های فرهنگ و تاریخ اسلام و ایران طی سال‌های اخیر گام‌های مؤثری برداشته است. از مجموع ۶۹ عنوان کتابی که تاکنون از سوی این دفتر در دسترس اهل علم و تحقیق قرار گرفته، در حدود دوازده کتاب به حوزه تاریخ و جغرافیای تاریخی ایران و اسلام اختصاص دارد.^۱

آخرین اثر تاریخی که از سوی دفتر نشر میراث مکتوب احیاء و در اختیار تاریخ پژوهان ایران قرار گرفته با عنوان مکارم الاخلاق در شرح احوال و زندگانی امیر علی شیرنوایی است که به قلم خواندمیر (غیاث‌الدین بن همادالدین ۸۸۰ - ۹۴۲ ه. ق) تألیف شده و مقدمه و تصحیح و تحقیق آن توسط آقای احمد عشیق صورت گرفته و از ۲۹۵ صفحه با ۱۵۰۰۰ ریال بهاء برخوردار است.

امیر علی شیرنوایی وزیر سلطان حسین میرزا بایقراي گورکانی (۸۷۵ - ۹۱۱ ه. ق) و از بزرگ‌زادگان خاندان جغتای، حاکم ماوراءالنهر و کاشغر و بلخ و بدخشان بود. وی مردی دانشمند و علم دوست و شاعر بوده که اشعاری به دو زبان فارسی و جغتایی سروده است او در سال ۸۴۴ ق. متولد شد و هنگامی که سلطان حسین میرزا در هرات به سلطنت نشست، منصب مهرداری را به امیر علی شیر واگذار کرد و اندکی پس از آن امر صدارت را نیز به او داد. اما علی شیر با وجود همه مشغله، از

مطالعات علمی و تألیفات مختلف دست بر نداشت و مجلس او مجمع علما و فضایی آن روزگار و کتابخانه وی نیز مورد استفاده دانش پژوهان بود. خواندمیر نیز از آن کتابخانه بهره فراوان برده است. سرانجام امیر علی شیر از امور دولتی کناره رفت و متزوی گشت و درویشی را بر همه امور ترجیح داد و با عبدالرحمان جامی مصاحب گشت و عاقبت به سال ۹۰۶ یا ۹۰۷ ه. ق در گذشت.

و اما خواندمیر (غیاث‌الدین بن همادالدین) در حدود سال ۸۰۸ ه. ق در هرات متولد شد و به سال ۹۴۲ در هندوستان در گذشت. پدرش همادالدین شیرازی، سالی چند وزارت سلطان محمود میرزا ابن ابوسعید گورکانی را داشت و مادرش، دختر میرخواند، صاحب روضه الصفا است. وی از ادبا و مورخان نامدار قرن دهم هجری است که تحت تعلیم و تربیت میرخواند بزرگ شد و در دوره مشعشع امیر علی شیر نوایی در هرات می‌زیست و از حمایت و پرورش آن وزیر ادب پرور بهره‌مند شد اما دوره نبوغ و ظهور اثر مهمش که کتاب حبیب السیر باشد مصادف گردید با عهد دولت شاه اسماعیل اول صفوی که اتفاقاً ظهور وی با وفات امیر علی شیر نوایی در سال ۹۶۰ م. قارن افتاد. خواند میر پس از مرگ نوایی (۹۰۶ ه. ق) به خدمت بدیع الزمان میرزا (فرزند سلطان حسین بایقرا) در آمد و پس از چندی به وزارت شاهزاده مذکور برگزیده شد. خواندمیر بسیار مورد احترام و محرم اسرار بدیع الزمان بود و بیشتر امور دیوانی و

هجرت بر سرلی کرده ان سبب هاتم الهمی که زمین بر سرلی کرده

المفضل سید رحمه الله الملکی بجزئی بعد و سخوات من آن بال بیان زیارات شفقت

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد و شکر و تعظیم و تکریم
 بجزئی بعد و سخوات من آن بال بیان زیارات شفقت
 تمام باری و صفا
 همه در آن روز که
 در بیان و تاریخ و جغرافیا
 و این چنین که
 که در آن روز که
 در بیان و تاریخ و جغرافیا
 و این چنین که
 که در آن روز که
 در بیان و تاریخ و جغرافیا

صورت صفحه اول نسخه خطی

سنت از زمین بر سرلی کرده ان سبب هاتم الهمی که زمین بر سرلی کرده

تصویر صفحه اول نسخه خطی

الاخلاق»، از پیشگفتار مفصل و مصحح محترم که در ادامه شرح زندگانی و وقایع ایام و آثار خواندمیر، ارائه نموده‌اند، به دلیل جامعیت و تسلط ایشان بر اثر تصحیح شده، بهره برده می‌شود:

مکارم الاخلاق: خواندمیر پس از پایان بردن دو اثر نخست خود، مآثر الملوک و خلاصة الاخبار، در صدد برآمد تا کتاب دیگری درباره زندگانی و آثار مادی و معنوی امیر علی شیر نوایی به وجود آورد؛ زیرا وی در سایه حمایت آن وزیر دانش پرور مراحل ترقی و کمال را پیموده بود. بنابراین، جهت جبران محبت‌های پشتیمان خود، در واپسین سال‌های زندگانی امیر، مکارم الاخلاق را تألیف کرد. بیشتر هدف نویسنده در این کتاب، قدردانی و سیاست‌گزاری از امیر علی شیر نوایی و نیز ماندگار ساختن نام نیک و بیان خدمات ارزشمند وی بوده است.

خواندمیر در نگارش مکارم الاخلاق، به جهت پایدار ماندن خدمات ارزنده امیر علی شیر در تاریخ، بیشتر از مشاهدات خود - که به خاطر سپرده یا بر کاغذ باز نویسی کرده بود - سود برده است. اما پیش از آنکه این اثر به پایان برسد، امیر علی شیر نوایی در سال (۹۰۶ ه. ق. / ۱۵۰۰ م.) درگذشت و خواندمیر ناگزیر با افزودن شرح درگذشت حامی خود، این اثر را به سلطان حسین بایقرا، فرمانروای وقت خراسان تقدیم کرده است.

مکارم الاخلاق مشتمل است بر دو مقدمه، ده مقصد و خاتمه. نویسنده در مقدمه نخست پس از حمد و ستایش پروردگار درباره تالیف اثر و پیشکش کردن آن به سلطان حسین بایقرا سخن به میان آورده و پس از آن در مقدمه دوم به ذکر مکارم اخلاق و ذکر ولادت امیر علی شیر پرداخته. وی در این بخش باختصار به ذکر رویدادهایی که در طول تاریخ در هفدهم رمضان روی داده است، می‌پردازد، تا بدین گونه به تاریخ ولادت امیر علی شیر نوایی رنگ و بوی مذهبی بخشد و آن را مبارک و میمون بنمایاند.

مقصد اول با مطلبی در منزلت عقل و ادراک شروع شده، که نویسنده پس از بیان شرف عقل و ادراک به توصیف دانش و درک امیر پرداخته و نقش او را در رخدادهای تاریخی تبیین داشته است.

پژوهش در این مقصد نشانگر آن است که خواندمیر هنگام نگارش مکارم الاخلاق به الذریعة الی مکارم الشریعة^۲، نگاشته راغب اصفهانی توجه بسیاری داشته و از آن بهره برده است؛ چه راغب در باب اول فصل ثانی کتاب خود در فضیلت عقل، و در باب دوم از انواع عقل سخن رانده و سپس به توصیف عقل غریزی پرداخته است. خواندمیر در نگارش مقصد اول به احادیثی که علامه راغب در اثر خود یاد کرده، استناد جسته است و در حکایت اول از رویدادهایی سخن گفته که دلالتی به عقل غریزی امیر علی شیر دارد. در مقصد دوم، نخست به توصیف فضیلت علم و

خود - نوایی - در بیان سجایای اخلاقی و ذکر خدمات مفید مادی و معنوی او تالیف کرد. در این اثر از عنایت نوایی به علما و شعرا و نویسندگان و ذکر صفات پسندیده او چون رافت، تواضع، جود و سخاوت، دینداری و پرهیز از تعلقات دنیوی، ساخت و مرمت ابنیه و اماکن مذهبی و عام المنفعة مانند مساجد، خانقاه‌ها، مدارس، حمام‌ها، آثار منظوم و منثور و لطایف و مطایبات پندآمیزش، پیوند با خواجه عبیدالله احرار نقشبندی و سرانجام مرگ وی سخن می‌رود. البته می‌توان گفت، مکارم الاخلاق آنگونه که محتوای موضوع و محتوای اثر می‌نمایاند، تنها شرح احوال امیر علی شیر - که بر پایه سیر رویدادهای تاریخی تنظیم شده باشد - نیست، بلکه اثری ادبی - تاریخی است که نویسنده به تفصیل درباره جنبه‌های زندگانی و روزگار حامی خویش سخن رانده و در عین اختصار در برگزیده اطلاعاتی است که در دیگر آثار دوران یادشده وجود ندارد این اثر می‌تواند منبع ارزشمندی جهت بررسی و پژوهش در تاریخ ادبی - اجتماعی پایان دوران تیموری به شمار آید. در اینجا به منظور معرفی اجمالی کتاب «مکارم

مأموریت‌های سیاسی وی را به انجام می‌رساند خواندمیر از سال ۹۱۳ ه. ق که دوره کشاکش امیران تیموری، حملات ازبکان، درگیری شاه اسماعیل صفوی با ازبکان و اوضاع ناآرام و پرتلاطم و اغتشاش بود، در هرات و نواحی همجوار می‌زیست تا اینکه بالاخره در سال ۹۲۴ ه. ق به هندوستان عزیمت کرد و در سال ۹۲۵ به شهر آگره رسیده اندکی بعد، از مقربان دربار بابر، امپراتور مغولی هند گردید و عاقبت در سال ۹۴۲ ه. ق در همانجا درگذشت و بنا به وصیت خود در دهلی، جنب مزار خواجه نظام‌الدین اولیا به خاک سپرده شد. از جمله تالیفات خواندمیر عبارت‌اند از: خلاصة الاخبار فی بیان احوال الاخیار، منتخب تاریخ و صاف، مکارم الاخلاق، مآثر الملوک، دستورالوزراء، جلد هفتم روضة الصفا، نامه نامی، حبیب السیر و همایون نامه است. و ظاهراً غیر از اینها تالیفات دیگری نیز داشته است.^۲ خواندمیر علاوه بر کتاب خلاصة الاخبار که آن را به مخدوم خود امیر علی شیر نوایی پیشکش نمود، کتاب مکارم الاخلاق را نیز به جهت قدردانی از یاور و حامی

هجرت بر رسول کرده آن سینه ای که از حرم کربلا بر سر کوه است هجرت بر رسول و فدای

الفضل سید رحمة الله الخلیف بر شش سجد دستورات سن آن بان مانی چیزات شغفت

هجرت بر رسول کرده آن سینه ای که از حرم کربلا بر سر کوه است هجرت بر رسول و فدای
الفضل سید رحمة الله الخلیف بر شش سجد دستورات سن آن بان مانی چیزات شغفت
در تاریخ یافتیم یکی از جوانان است که شاه را درین بید جان سپردیم
خوش و بالین نقد با طلا فرستاده که به
آثار است شاد خاطر زار جهان سولی باقی که با شکست کور ارتت
شاهان ارتت بر شش سجد دستورات سن آن بان مانی چیزات شغفت
در بیان تاریخ از مرتبه اولیست که در آن سینه نقد و فدیة بسیار منع و مورد
و این نیز از نظر اول اندیشیده بر اید همین مقدار اقدار نقد از بانان به
کثره نقد اید و این نیز از نظر اول اندیشیده بر اید همین مقدار اقدار نقد از بانان به
بند دست او علمین بسیار اید
که عطف دامن او ملک عالم
بمصران سرورین اید
تصویر صفحه آخر از نسخه خطی

حرم کربلا
هجرت بر رسول کرده آن سینه ای که از حرم کربلا بر سر کوه است هجرت بر رسول و فدای
الفضل سید رحمة الله الخلیف بر شش سجد دستورات سن آن بان مانی چیزات شغفت
در تاریخ یافتیم یکی از جوانان است که شاه را درین بید جان سپردیم
خوش و بالین نقد با طلا فرستاده که به
آثار است شاد خاطر زار جهان سولی باقی که با شکست کور ارتت
شاهان ارتت بر شش سجد دستورات سن آن بان مانی چیزات شغفت
در بیان تاریخ از مرتبه اولیست که در آن سینه نقد و فدیة بسیار منع و مورد
و این نیز از نظر اول اندیشیده بر اید همین مقدار اقدار نقد از بانان به
کثره نقد اید و این نیز از نظر اول اندیشیده بر اید همین مقدار اقدار نقد از بانان به
بند دست او علمین بسیار اید
که عطف دامن او ملک عالم
بمصران سرورین اید
تصویر صفحه آخر از نسخه خطی

سنت از تاریخ هجرت بر رسول کرده آن سینه ای که از حرم کربلا بر سر کوه است هجرت بر رسول و فدای

تصویر صفحه آخر از نسخه خطی

مرتبه علما در جامعه اسلامی پرداخته، آنگاه از دوران تحصیل امیر علی شیر در هرات، سمرقند و پیوستن وی به دربار سلطان حسین بایقرا سخن گفته و در پایان از پایه گذاری مدرسه ها و نیز فهرست کتابها و آثاری که دانشمندان و نویسندگان روزگار وی به نام امیر علی شیرنویسی تصنیف کرده اند، نام برده است. مقصد سوم به بیان فضیلت شعر و عظم شأن شعرا، اختصاص دارد. این بخش در برگرفته سه نامه از نورالدین عبدالرحمان جامی به امیر علی شیر و هم شماری از معماهای وی می باشد و نویسنده در خاتمه به فهرست آثار منظومی بسنده می کند که به نام نامی آن حضرت شرف اتمام یافته است. فحوای مطالب چنان می نماید که خواندمیر در هنگام نگارش مقصد سوم به روضه هفتم بهارستان، عبدالرحمان جامی نظر داشته است. مقصد دوم و سوم از دیدگاه کتاب شناسی و اخوانیات می تواند منبع بسیار ارزشمندی به شمار آید. خواندمیر مقصد چهارم را به ذکر فضیلت انشا و بیان منزلت افاضل سخن آرا اختصاص داده. وی نخست آثار منثور امیر علی شیر را بر شمرده، پس از آن به نقل نامه امیر علی شیر به خواجه افضل الدین محمد و خواجه شهاب الدین عبدالله پرداخته تا ممارست حامی خود را در فن انشا به خواننده بنمایاند، و در پایان، با اندک شرح و توضیح، آثار منثوری را که به امیر اهدا شده است، ارائه می کند.

مقصد پنجم که نویسنده آن را در بیان انداختن ذخایر عقبی و اعراض از دنیا و مافیها نامیده، از آثار صوفیانه ای که در محضر عبدالرحمان جامی مطالعه کرده و آثاری که جامی به نام امیر علی شیر نگاشته است، اشاره می کند. در پایان از سخاوت امیر در امور خیریه مانند ساختن خانقاهها، رباطها، حوضها، حمامهای همگانی در خراسان سخن گفته و هر کدام را با جای و مکان آن مشخص می کند. این بخش در شناخت آثار سده نهم هجری بسیار ارزشمند است، زیرا بخش فراوانی از این دست آثار تا کنون از بین رفته و در لابلای برگهای تاریخ بجز نام، هیچ چیز دیگری برجای نمانده است.

در مقصد ششم نویسنده به بیان رعایت ارکان شریعت حضرت رسالت می پردازد و از بنا و مرمت مسجدها - که به دستور امیر علی شیر صورت پذیرفته - با اندک شرح یاد می کند و آن را جزئی از وظایف دینی و نیک امیر بر می شمارد. این بخش شامل متن نامه سلطان حسین بایقرا خطاب به امیر علی شیر است که جهت مسافرت حج و زیارت خانه خدا برایش فرستاده. همچنین متن یک نشان راه که در سال ۹۰۵ ه. ق، بمناسبت یاد شده، صادر گردیده است. چون نویسنده بیشتر به رویدادهای تاریخی توجه دارد، در این بخش به استیلای محمدخان شیانی و یورش احتمالی وی به خراسان اشاره می کند.

نویسنده از ارائه این امر توجه دادن خواننده بوده نه صرفاً آراستن متن. شایان ذکر است که تصحیح حاضر بر اساس دو نسخه خطی صورت گرفته که اولی با تاریخ کتابت ۹۶۵ ه. ق از موزه بریتانیا و دومی با تاریخ کتابت ۱۰۷۸ ه. ق نسخه ای شخصی متعلق به شادروان خال محمد خسته بوده است. در سرآغاز کتاب نیز تصویر صفحه اول و آخر نسخه خطی چاپ شده است یکی از ویژگی های شایان تقدیر اثر حاضر که بر کیفیت آن بسی افزوده علاوه بر پیشگفتار جامع و مفید مصحح - در شرح احوال و زندگانی و دوران حیات و آثار خواندمیر و کتاب مکارم الاخلاق او -، تعلیقات مفصل و فهرست های مختلفی است که مصحح و محقق محترم در پایان کتاب بر ساخته اند به طوری که ۱۲۵ صفحه پایانی کتاب را به خود اختصاص داده و اطلاعات مفید و راهنمایی های کارآمدی در اختیار خوانندگان می گذارد. بخش تعلیقات شامل شرح و معرفی و توضیحی پیرامون ۸۲ مورد، اعم از اماکن تاریخی، اشخاص نامبرده در متن و آثار و تالیفات مختلف است که

مقصد هفتم به رأفت و رحمت و هشتم به فضیلت و تواضع اختصاص یافته است نویسنده ضمن تمثیل به حکایتها و داستانهای پندآمیز از دلسوزی و فروتنی امیر سخن می راند. خواندمیر در مقصد نهم از جود و سخاوت امیر علی شیرنویسی به سلطان، شاهزادگان، امیران و سایرین سخن گفته و در مقصد دهم از لطایف و مطایبات پندآمیز امیر علی شیرنویسی سخنانی را ارائه داشته. خاتمه کتاب شامل دو بخش است: در پاره نخست ضمن حکایت، به پیوند نزدیک امیر علی شیر با خواجه عبیدالله احرار اشاره نموده، و در پاره دوم به انتقال مقرب الحضرت سلطانی به جهان جاویدان از عالم فانی پرداخته و با آوردن ماده تاریخی که به شاعران، و نیز خود او، درباره مرگ امیر علی شیرنویسی سروده اند، کتاب را به انجام برده است. ابیات و مصراع هایی که در ضمن متن داستانهای آمده است، به گونه ای گزینه گردیده که با محتوای داستانهای منثور کاملاً هماهنگی داشته، و دیگر هدف

فهرست آنها به قرار زیر می‌باشد:
 دارالسلطنة هرات و مسما شدن آن به این لقب
 میمنه و سوابق تاریخی آن
 باغ زاغان و سوابق تاریخی آن
 خواجه فضل الله ابوالثبی و شرح حال وی
 نهر انجیل و جایگاه آن در خراسان
 امیر برهان‌الدین عطاءالله نیشابوری و شرح حال وی
 قاضی اختیارالدین حسن ترتیبی و شرح حال وی
 امیر مرتاض و شرح حال وی
 امیر جمال‌الدین عطاءالله اصیلی و شرح حال وی
 امیر صدرالدین ابراهیم مشهدی
 مدرسه نظامیه
 مرو و سوابق تاریخی آن
 میرزا محمد مشهور به کیچیک میرزا و شرح حال وی
 کمال‌الدین مسعود شروانی و شرح حال وی
 مولانا درویش علی طیب و شرح حال وی
 مولانا لطفی و شرح حال وی
 خمسه ترکی امیر علی شیرنوی و سال تألیف آن
 غرایب الصغر و سال تألیف آن
 نوادر اللباب و سال‌های تألیف آن
 بدایع الوسط
 فواید الکبر
 میزان الاوزان
 ترجمه چهل حدیث
 دیوان تصاید فارسی و مقدمه آن
 رساله مفردات در فن معما
 مولانا طوطی و شرح حال وی
 خواجه ناصرالدین عبیدالله و شرح حال وی
 پهلوان محمد ابوسعید و شرح حال و رابطه وی با امیرعلی شیرنوی
 مولانا اهلی شیرازی و شرح حال وی
 خواجه مسعود گلستانی و شرح حال وی
 مولانا شمس‌الدین محمد بدخشی و شرح حال وی
 امیر نظام‌الدین احمدسهیلی و شرح حال وی
 امیرکمال‌الدین حسین جلاویز و شرح حال وی
 مولانا نظام‌الدین استرابادی و شرح حال وی
 مولانا فصیح‌الدین صاحب دارا و شرح حال وی
 مجالس النفایس و ترجمه‌های فارسی آن
 تاریخ مجمل در ذکر انبیاء مرسلین و سال تألیف آن
 تاریخ مجمل در بیان احوال ملوک عجم
 خمسه‌المحتیرین و چگونگی تألیف آن
 منشآت ترکی نوایی
 رساله در بیان احوال امیر سید حسن
 رساله در احوال پهلوان محمدابوسعید

محبوب القلوب
 خواجه شهاب‌الدین عبدالله مروارید و شرح حال وی
 مولانا کمال‌الدین عبدالواسع و شرح حال وی
 نسایم المحبة
 لسان الطیر
 خانقاه اخلاصیة و مدرسه اخلاصیه و جایگاه آن در خراسان
 خانقاه جماعتخانه سرمزار مولانا شمس‌الدین محمد تبادکانی و شرح حال وی
 عمارت سر مزار ابوالولید و شرح حال وی
 عمارت سر مزار امیر عبدالواحد و شرح حال وی
 خانقانه سرمزار شیخ فریدالدین عطار
 ریاط سر خیابان
 تقوی ریاط و سوابق تاریخی آن
 ریاط سر کوچه علامت
 پل تولکی و سوابق تاریخی آن
 باغ مرغنی و سوابق تاریخی آن
 مسجد جامع پل کارد
 مولانا نظام عبدالرحی طیب و شرح حال وی
 فلوری و محل ضرب آن
 شمس‌الدین محمدروحی و شرح حال وی
 شیخ جلال‌الدین ابوسعید پورانی و شرح حال وی
 خواجه کلان و شرح حال وی
 حمیدالدین تبادکانی و شرح حال وی
 امیرابراهیم مشعشع
 امیر صدرالدین یونس و شرح حال وی
 خواجه عبدالرحمان
 احمدتفتازانی و شرح حال وی
 مولانا کمال‌الدین حسین کاشفی و شرح حال وی
 آویبه و سوابق تاریخی آن
 بدیع‌الزمان میرزا و شرح حال وی
 امیرسید حسن اردشیر و شرح حال وی
 مولانا قطب‌الدین خوافی و شرح حال وی
 خواجه حسین گیرنگی و شرح حال وی
 محمد معامی و شرح حال وی
 مولانا صانعی و شرح حال وی
 میرسر برهنه و شرح حال وی
 اصفی هروی و شرح حال وی
 مسجد جامع هرات و سوابق تاریخی آن
 میرک نقاش و شرح حال وی
 خواجه حافظ محمد خطاط و شرح حال وی
 شاه بخت پادشاه اوزبک و شرح حال وی
 کتاب با سیزده فهرست شامل فهرست‌های: آیات، احادیث، ابیات، ماده تاریخ‌ها، معماها، نام‌ها و اصطلاحات دیوانی، اصطلاحات دبیری، نام کسان، نام

طایفه‌ها و فرقه‌ها و طریقه‌ها، نام جای‌ها، کتابها، واژه‌نامه و فهرست منابع و مأخذ مصحح به پایان می‌رسد.

پانوشته‌ها:

- ۱- با امید به اینکه به زودی در آینده معرفی جامعی از این کتابها در اختیار خوانندگان محترم قرار گیرد، در اینجا به فهرست کتاب‌های تاریخی دفتر نشر میراث مکتوب اشاره می‌شود:
  - تاریخ آل سلجوق در آناتولی / از مؤلفی ناشناخته (زنده در ۷۶۵ هـ. ق.)، مقدمه و تصحیح از نادره جلالی، چاپ اول ۱۳۷۷، ۱۶۰ ص، بهاء ۷۰۰۰ ریال.
  - تاریخ بخارا، خوقند و کاشغر / میرزا شمس بخارایی، مقدمه و تصحیح و تحقیق محمداکبر عشیق، چاپ اول ۱۳۷۷، ۳۴۰ ص، بهاء ۱۲۰۰۰ ریال.
  - مجمل رشوند / محمدعلی خان رشوند (قرن ۱۳ ق.)، تصحیح دکتر منوچهر ستوده و عنایت الله مجیدی، چاپ اول ۱۳۷۵، ۳۷۸ ص، بهاء ۱۵۰۰۰ ریال.
  - جغرافیای نیمروز / ذوالفقار کرمانی (قرن ۱۳ ق.)، به کوشش عزیزالله عطاردی، چاپ اول ۱۳۷۴، ۲۳۰ ص، بهاء ۶۰۰۰ ریال.
  - جغرافیای حافظ ابرو / شهاب‌الدین عبدالله خوافی مشهور به حافظ ابرو (قرن ۹ ق.)، تصحیح صادق سجادی، ج ۱، چاپ اول ۱۳۷۵، بهاء ۱۲۰۰۰ ریال.
  - ترجمه تقویم التواریخ (سالشمار رویدادهای مهم جهان از آغاز آفرینش تا سال ۱۰۸۵ هـ. ق.) / حاجی خلیفه (قرن ۱۱ هـ. ق.)، از مترجمی ناشناخته، تصحیح میرهاشم محدث، چاپ اول، ۱۳۷۵، ۵۲۴ ص، بهاء ۲۲۰۰۰ ریال.
  - ظفرنامه خسروی (شرح حکمروایی سیدامیرنصرالله بهادر سلطان بن حیدر (۱۳۷۷ - ۱۳۴۲ هـ. ق.) / از مؤلفی ناشناخته، تصحیح دکتر منوچهر ستوده، چاپ اول، ۱۳۷۷، ۲۶۳ ص، بهاء ۱۰۰۰۰ ریال.
  - آثار احمدی (تاریخ زندگانی پیامبر اسلام و ائمه اطهار علیهم السلام) / احمدین تاج‌الدین استرآبادی (قرن ۱۰ ق.)، به کوشش میرهاشم محدث، چاپ اول ۱۳۷۴، ۵۵۹ ص، بهاء ۱۶۰۰۰ ریال.
  - راحة الارواح و مونس الاشیاع (در شرح زندگانی، فضایل و معجزات رسول اکرم، فاطمه زهرا و ائمه اطهار علیهم السلام) / حسن شیعی سبزواری (قرن ۸ هـ. ق.)، به کوشش محمد سپهری، چاپ اول ۱۳۷۵، ۲۹۸ ص، بهاء ۷۵۰۰ ریال.
  - فیض الدموع (شرح زندگانی و شهادت امام حسین علیه السلام) / محمد ابراهیم نواب بدایع نگار (قرن ۱۳ هـ. ق.)، تصحیح اکبر ایرانی قمی، چاپ اول، ۱۳۷۴، ۲۹۶ ص، بهاء ۷۰۰۰ ریال.
  - فواید راه آهن / محمد کاشف (قرن ۱۳ هـ. ق.)، به کوشش محمدجواد صاحبی، چاپ اول ۱۳۷۳، ۱۲۲ ص، بهاء ۳۴۰۰ ریال.
  - خواندمیر: تاریخ حبیب‌السیور، زیر نظر دکتر دبیر سیاقی، تهران، کتابفروشی خیام، جلد اول، چاپ سوم، ۱۳۶۲، مقدمه، صص ۱۰ - ۴.
  - الذریعة الی مکارم الشریعة، ص ۱۲۳ - ۱۲۷.
  - بهارستان، ص ۸۹ - ۱۰۹.